

گفتاری پیرامون رابطه اسلام با موسیقی

نغمه‌های شوق وصال

حجت‌الاسلام والمسلمین سید حسین موسوی زنجانی

- ۱- اگر مرحوم فارابی فرموده‌اند: «اللحن یرسم بأنه مجموع نغم مختلفه رتبت ترتیباً محدوداً ملائماً» (البته مرحوم صفی‌الدین ارموی صفت «ملائماً» را بر این تعریف اضافه کرده است)، باید توجه کرد که این تعریف هم شامل موسیقی حلال است و هم حرام. به همین دلیل، باید گفت تعریف جامعی است، اما شرع مقدس مهر مشروعیت بر آن نمی‌زند، بلکه می‌فرماید: «آن چه از این آهنگ موجب می‌شود انسان شنونده در حرکت به طرف حقیقت و معشوق مطلق، چهر داودی بگیرد از ساکت‌ترین (کوه) تا ناطق‌ترین ناطقان (پرنده‌گان) را همراه خود ببیند؛ آن را تأیید می‌کند.» و در این قسم از موسیقی به کوه و پرنده‌گان دستور هماهنگی هم صادر می‌فرماید؛ آن‌جا که می‌فرماید: «یا جبال اوبی مع داود و الطیر»^۱.
  - پس موسیقی داودی وجود دارد و مورد تأیید قرآن هم است.
  - ۲- در منابع دینی آمده است که در مراسم عروسی حضرت زهرا(س) خانم‌های شرکت‌کننده در مراسم، ضمن این که دسته‌جمعی کف می‌زده‌اند (و در بعضی از اخبار همراه کف، دف هم می‌زده‌اند)، این عبارت را می‌خواندند: «بالوفاء والبنین»؛ یعنی ان‌شاءالله زن و شوهری باشید نسبت به یکدیگر باوفا و دارای پسران متعدد.
  - رسول گرامی اسلام به محتوای شعر اعتراض داشتند و دستور فرمودند به جای «والبنین» بخوانید: «والبرکه»؛ یعنی بین دختر و پسر فرق قائل نشوید و به جای طلب پسر، مبارکی، میمنت و خوشبختی طلب کنید که در وجود دختران هم مثل پسران وجود دارد، ولی به اصل این آهنگ اعتراض نداشتند.
  - ۳- «حدا» یعنی خواندن خاص و آواز مخصوص برای تشویق قطار شتران به سرعت گرفتن در حرکت، و این نغمه و آواز در منظر رسول گرامی اسلام (ص) همواره وجود داشت تا جایی که گاهی باعث سقوط کجاوه از روی شتران می‌شد و رسول گرامی اسلام با تبسم و استعاره می‌فرمودند: «علیکم بالقاروره»؛ یعنی از شیشه‌ها مواظبت کنید که اشاره به این بوده که خانم‌های نشسته در کجاوه، مانند شیشه آسیب‌پذیرند و حدا را آهسته بخوانند. ولی
- ۴- در منابع دینی ما آمده است که عبدالله بن جعفر، داماد و برادرزاده علی(ع)، زبردست‌ترین آهنگ‌ساز عرب بوده و مهیج‌ترین مارش نظامی را تصنیف می‌کرده است که نظامیان اسلام از شدت تأثیر آن، زره از تن بیرون می‌آورده و خود را عریان بر صف دشمن می‌کوبیده‌اند.
  - ۵- در متون دینی ما آمده است که در هر پنج وقت عبادت، با زیباترین آهنگ اذان بگویند و عبادت را با مقدمه‌ای از آهنگ و نغمه زیبا شروع کنید.
  - ۶- قرآن کریم دستور فرموده است: «ورتل القرآن ترتیلاً» وقتی قرآن می‌خوانید، زیبا بخوانید؛ یعنی آهنگ قرآنی باید آهنگی زیبا باشد.
  - ۷- در متون اسلامی آمده است که صدای قرائت امام سجاده(ع) در نماز به حدی زیبا بود که برده‌هایی که زیر مشک آب در حرکت بودند متوقف می‌شدند و به آهنگ قرآن امام سجاده(ع) گوش فرامی‌دادند.
  - ۸- از امام صادق(ع) به این مضمون نقل شده است که: «کل نبی کان حسن الصوت»؛ یعنی تمام انبیا دارای صدای زیبا بوده‌اند. و صدای زیبا هم حتماً برای استفاده بوده است.
  - ۹- در منابع دینی آمده است که علی(ع) معادل آهنگ ناقوس به‌عنوان تفسیر نغمه و یا آهنگ ناقوس، متنی ساخته بود و می‌فرمود محتوای کلامی ناقوس این است: «سبحان الله، حقایقاً، ان المولی صمد یبقی، یحلم عنا رفقاً، لولا حلمه کنا نشقی، حقایقاً، صدقاً صدقاً، یا مولانا لایهلکنا و تدارکنا، و استخدا منا و استخلصنا، حلمک عنا قد جراننا، یا مولانا عفوک عنا، ان الدنیا قد غرتنا، و اشتغلتنا و استهوتنا، و استلهتنا و استغوتنا، یابن الدنیا جمعاً جمعاً، یابن الدنیا مهلاً مهلاً، یابن الدنیا دقاً دقاً، و زناؤنا، تغنی الدنیا قرناً قرناً، ما من یوم عنا، الا تهوی متاً رکناً، قد ضیعنا داراً تیقی، و استوطننا داراً تغنی، تغنی الدنیا قرناً قرناً، قرناً قرناً، کلاً موتاً کلاً موتاً، کلاً موتاً کلاً دفناً کلاً دفناً، نقلاناً دفناً دفناً، یابن الدنیا مهلاً مهلاً، زن ما یاتی و زناؤنا، لولا جهلی ما ان کانت

عندالدنيا الا سبحانه خيراً خيراً، شرأشراً، شيئاً شيئاً حزناً حزناً، ماذا من ذاكم ذا ما هذا، اسناهه ترجو تنجو، تخشى تردى، عجل قبل الموت الوزنا، ما من يوم يمضى عنا الا اوهن منا ركنا ان المولى قد اندرنا، انا نحشر غرلاً بهما»^۱

۱۰- طبق نقل متون دینی، حضرت زهرا (س) برای لایبی حضرت امام حسن (ع)، شعری ساخته بوده که هر مصراعش یک اساس نامه است.

اشبه اباک یا حسن
و اخلع عن الحق الرسن
واعبد لها ذالممن
و لاتوال ذهی الاهن

و برای امام حسین (ع) شعر دیگری برای لایبی گفتن ساخته بوده است: انت شبیه بنبی
لست شبیها بعلی

۱۱- در متون تاریخی آمده است که از امام علی (ع) پرسیدند: «چرا پیامبر اسلام (ص) مانند حضرت موسی (ع) معجزه‌های چون ید بیضایی، عصای ازدهایی و رفع طور سینهایی ندارد؟»

پاسخ داد: «آن معجزه‌ها موقتی و فوری و فوئی بوده، اما رسول اسلام (ص) نغمه آسمانی‌ای آورده است بالاتر از ید بیضایی و طور سینهایی و عصای موسایی. و قدرت آهنگ و نغمه قرآن در جذب قلوب انسان‌ها تا روز قیامت در حدی است که در هر عصری قدرت جذب معجزه عصای موسی را دارد و قادر است تمام ازدهای هنری، شعری و تصنیفی بشر را تا روز قیامت مقهور خود سازد.»

۱۲- اکنون بیمارستان‌هایی ساخته شده است صرفاً جهت معالجه بیماران افسرده و موثرترین داروی شناخته شده و شفا بخش، صدای قرآن آقای شحات مخصوصاً در حین قرائت آیه شریفه: «ان الله اصطفى آدم و نوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین»^۲ است. و عملاً نغمه‌های آسمانی، دارویی بی‌بدیل و بی‌مشابه است.

۱۳- در سوره الرحمن برای تمام بشر و در سوره مریم (ع) برای عرب نغمه و آهنگ آسمانی‌ای مستتر است. اگر موسیقی دانان جهان موفق به کشف آن بشوند، موفق به درک ایمان آوردن هنرمندان جهان به قرآن نیز خواهند بود.

۱۴- با وجود این که این حقیر مختصر مطالعه‌های درباره تاریخ موسیقی دارد، اما در هیچ اثری ندیده است که دانشمندان جهان اسلام، مثل علامه حلی - این اعجوبه جهان اسلام که کتابی در علم موسیقی دارد و اکنون در موزه لندن است - و نیز ذوالنون مصری، شبلی، جنید بغدادی، ابوالفرج اصفهانی، سهروردی زنجانی و صفی‌الدین ارموی که خدمات قابل توجهی به علم موسیقی کرده‌اند، اما هیچ کدام موفق نشده‌اند کشف کنند که راز گریه غیراختیاری ناشی از استماع آیه شریفه «۲۳» از سوره آل عمران چیست؟ آیا این گریه، ناشی از تطابق ندای فطرت با آن نغمه است، و یا ناشی از شوق وصال به معشوق اعلاست؟ به خاطر تأسف از مفارقت حریم دوست است، یا هیچ کدام از این‌ها نیست؟

هنگامی که حسام‌الدین سراج در نغمه موسوم به «ترگس مست» می‌خواند:

«ما را نه غم دوزخ و نی حرص بهشت است
بردار ز رخ پرده که محتاج لقایم»

جهانی پیرامون روح خلق می‌شود که با هیچ ابزاری قابل آفرینش نیست؛ جز با اراده خداوند عزوجل. پس آواز، خالق فضای مناسب برای روح متعالی است و بر ماست که این قبیل آواز داودی را از رویارویی با خطر ابتدال و ابتدال گرایان حفظ کنیم.

۱۵- اخیراً در یکی از کشورهای غربی صد مادر حامله را در طول دوران حمل با یک نوع آهنگ و موسیقی به صورت پیوسته و

مستمر آشنا ساختند و پس از تولد نوزادان و گذشت سه یا چند سال، آواز مورد استفاده مادران در دوران حمل را همراه با نود و نه آهنگ دیگر برای کودکان پخش کردند و کودکان توانستند آهنگ مورد استفاده مادر خود در دوران حمل را شناسایی کنند. این تجربه نشان می‌دهد نغمه و آواز قبل از فعالیت مشاعر جنین، از طریق روح مادر به جنین منتقل می‌شود.

۱۶- با توجه به نکته ۱۵ می‌توان به راز نهفته در میان گوش و جنین پی برد و به این پرسش، اگر چه به‌طور ناقص، پاسخ داد که چرا تمام پستان‌داران لاله گوش دارند، ولی تمام تخم‌گذاران فاقد لاله گوش‌اند. اگر چه لاله گوش، خود گوش نیست ولی نماد نیاز جنین به شنیدن آواز است (در این جا حیوانات دریایی مورد بحث نیستند). وقتی تقدیر شد خفاش تنها پرند پستان‌دار باشد، اعطای لاله گوش به او نیز در تقدیرش نوشته شد. چنین حیوانی در حیوانیت خود در اندام مادر خود نماد جذب غذای روح دارد که آواز پیرامون است و وقتی در شکم حیوان جنین نیست تخم است و نیازی به جذب آواز نیست.

پس، خفاش اگر کور است و نماد کوری، ولی دارای لاله گوش است. دایناسور بیست و یک متری چون لاله گوش ندارد، شکم او نیز فاقد جنین و دارای تخم چهل کیلویی است. و اگر در قرآن کریم خدا می‌فرماید: «ای پرندگان (ای بی‌گوشان)! شما در آواز خواندن هم تابع آواز داوود باشید» دارای اسرار زیادی است؛ چون داوود هم گوش دارد و هم آواز، ولی پرندگان آواز دارند و گوش ندارند. از این رو، داوود در قرآن به‌عنوان خلیفه معرفی شده است و مرغابی بی‌گوش هم‌ریدف با کوه، نماد سکوت و بی‌تفاوتی قرار داده شده‌اند، ولی زیباترین آواز خوانان‌اند.

۱۷- در متون دینی ما آمده است که وقتی از رسول گرامی اسلام (ص) درباره نقش شعر پرسیدند، فرمود: «والذی نفس محمد بیده فکلنا تنفهمون بالنبل»؛ یعنی به آن که جان محمد در دست اوست سوگند که هر شعری که برای پاسخ‌دادن به شعر دشمنان سروده شود، چونان تیری است که به‌سوی دشمن پروتاپ می‌شود. ۱۸- وقتی از نیل آرمسترانگ پرسیدند در حین ورود به کره ماه چه دیدی و یا چه احساسی داشتی، پاسخ داد: «صدایی شنیدم شبیه به صدای مآذنه‌های عربستان سعودی به وقت عبادت.»

از همین مطلب می‌توان کشف کرد که چرا دین اسلام اصرار دارد که در گوش راست نوزاد اذان و در گوش چپ او اقامه گفته شود. زیرا نغمه اذان صدای فطرت است که یک آمریکایی در تنهایی مطلق خود در کره ماه آن را شنیده یا احساس کرده است.

۱۹- قرآن کریم در ده مورد فرموده است: «ها شما را در روز قیامت با صور (شیپور) بیدار خواهیم کرد.» و شیپور یکی از آلات موسیقی رزمی و جنگی و جهادی است. باید تأمل شود که چرا خداوند به نفخ صور تأکید دارد؟! حتی در یک مورد به‌جای نفخ صور «نقر در ناقور» آمده است. این نکته‌ها نشان می‌دهد در این جهان و جهان آخرت و یا برزخ، از آواز خاصی استفاده خواهد شد؛ اگر چه این آواز از نوع آواز ناشی از موج هوا نیست.

۲۰- نهضت عظیم و ابدی حسینی در سایه مداحی و مرثیه‌سرایی ماندگار شده است و در این مسأله، موسیقی در قالب تعزیه، روضه و مدح، خدمت بزرگی به نهضت حسینی کرده است و هیچ قشری به اندازه مداحان اهل بیت مورد توجه ائمه (ع) نبوده‌اند.

پی‌نوشت:

- ۱- سوره سبأ آیه ۱۰.
- ۲- بحارالانوار، جلد ۴۰، ص ۱۷۲.
- ۳- سوره آل عمران، آیه ۳۳.

منبع: نیوار، دی‌ماه ۱۳۸۴. ■